

Yılmaz Kaya: Almanlar, Surp Giragos'u karargaha çevirdi

Posted on 23/04/2021

Ermenilerin sürgünü ve katledilmeleri emri, tüm valilere şifreli telgrafla bildirildi. Doğu Karadeniz ile Serhat bölgesinden Halep ve Dêrazor'a kabile halinde götürülecek Ermenilerin tek geçiş yeri Amed vilayeti idi. Katliam için Çerkes Vali gönderildi. Sayıları 5 bini bulan 11 ayrı tabur oluşturuldu. En vahşi cinayetlerde yer alan ise başlarında iki kasabın bulunduğu "Kasaplar Taburu" idi.

Amed'deki Çerkes, Arnavut ve işbirlikçi Kürtler, Vali'nin emri ile katliamda gönüllü olarak yer aldı. Ganimetler paylaşılacak, genç ve güzel kadınlara el konulacak, evler ve araziler gasp edilecekti. 6 ay devam eden katliamda hem Amed vilayetinde bulunan hem de Suriye topraklarına sürüleceklerin de bulunduğu 120 ile 157 bin arasında Ermeni katledildi. Kentte katliam yapılırken boşaltılan Surp Giragos ve Surp Sarkis kiliseleri Alman askerlerince karargah olarak kullanılıyordu.

1. Dünya Savaşı'nda Doğu cephesinde art arda yenilen Osmanlı, Ermenilerin Ruslarla işbirliği yaptığını ileri sürerek ülke içindeki tüm Ermenilerin sürgün edilmesi kararı aldı.

İstanbul'da tanınmış Ermenilerin 24 Nisan 1915 tarihinde sürgün edilmesi, Ermeniler tarafından soykırım tarihi olarak anılır.

Ermenilerin Halep ve Dêrazor'a sürülmesi ya da buldukları yerde imha edilmesi kararı, şifreli telgrafla Valiliklere bildirilir. Mardin, Midyat, Beşiri, Nusaybin, Siverek, Maden, Ergani gibi kaza ve sancakların bağlı bulunduğu Amed Vilayeti, Van'dan sonra en büyük Ermeni nüfusunu barındırıyordu.

Hem sürgün yolu üzerinde bulunması ve hem de yoğun Ermeni nüfusu nedeniyle Amed'de özel projeler devreye sokuldu. İlk önce Musul Valisi Çerkes Dr.Reşit, Amed'e Vali olarak atandı. Dr. Reşit, 28 Mart 1915 tarihinde yanında jandarma komutanları Rüştü ve Şakir ile Çerkes Harun ve çetesi ile birlikte kente geldi.

Suriçi'nde yaşayan Ermeni kadınlar, 1896 yılında bir grup seyyah tarafından böyle fotoğraflandı.

'TAHKIKAT HEYETİ' OLUŞTURULDU

Gelen heyet, babası 1896'da Amed'deki Ermeni katliamına katılan İttihat ve Terakki Mebusu Piriñçizade Feyzi tarafından karşılanır. "Ermeniler ayaklanacak" iddiasıyla başında Miralay Cemilpaşazade Mustafa'nın bulunduğu bir "Tahkikat Heyeti" oluşturulur. Heyetin içinde Piriñçizâde Feyzi Bey, Vilayet Mektupçusu İbrahim Bedri, Jandarma Komutanı Çerkes Binbaşı Rüştü, Yasinzâde Şevki (Ekinci) ve kardeşi Yasinzade Yahya (Ekinci) beyler, Milli Müdafaa Cemiyeti Başkanı Veli Necdet, Polis Müdürü Memduh, Milis Komutanı Şevki ve Müftüzade Şeref (Uluğ) bulunuyordu.

MAHALLELER ABLUKAYA ALINIR

16 Nisan günü Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Hançepek mahallesine "asker kaçaklarını ve silahları arama gerekçesiyle" baskın yapılır. Yaklaşık 300 kişi gözaltına alınır. 19 Mayıs tarihinde mebus Piriñçizade Feyzi, beraberindeki heyetle propaganda turuna çıkar. Amed vilayetine bağlı Mardin, Midyat, Nusaybin, Derik, Beşiri gibi bölgelerine gider. Yolda uğradığı bütün köy, kasaba ve beldelerde İslamiyet'in gereğini yerine getirmelerini, gavurları ve özellikle Ermenileri genç-yaşlı veya erkek-kadın ayrımı yapmadan kırıma tabi tutmaları gerektiğini anlatır. Genç ve güzel kızların bu kıyımdan hariç tutulmasını ve onları nikâhlamanın dinen caiz olduğunu vurgular. Ziyaret ettiği bütün beldelerdeki dini liderler, şeyhler ve imamlar da kendisini destekleyen bir biçimde konuşur. Hatta gavurların hayatının ve kadınlarının Müslüman'a helâl olduğu hakkında halka teminat verirler.

ÖNCE DIN ADAMLARI TUTUKLANIR

21 Nisan günü Taşnak, Hınçak ile Demokrat Parti başkan ve yöneticileri tutuklanır. 1 Mayıs tarihinde ise aralarında din adamı, doktor, avukat, mühendis, hakim, polis ve tüccarların bulunduğu Ermeni toplumunun yöneticilerine sıra gelir. İç Kale'deki hapisane yetmeyince

bazı camiler hapishaneye çevrilir. Ermenilere “sakladıkları silahları getirmeleri” için günlerce işkence edilir. Piskopos Mıgırdiç Çilgadyan, şehrin eşraf ve yöneticilerinin toplandığı Ulu Cami'nin avlusunda işkence edilerek öldürülür.

Taşnak partisi yöneticileri Mihran Pastacıyan, Giragos Ahannesyan, Dikran Çakıcıyan, Hınçak Partisi mensubu İstapan, Ramgavar Partisi liderlerinden Hagop Ozasapyan, Belediye meclis üyeleri İstapan Matosyan ve Misak Şırıkçıyan, işkence edilerek öldürülür.

İLERİ GELENLERİN TAMAMI ÖLDÜRÜLÜR

Ermeni kaynaklarına göre Amed'de öldürülenlerin bazıları şunlar: Dr. Oskiyan Topalyan, Fransa Konsolosluğu çevirmeni Harutyun Kasapyan, baş rahip Vahan Arakelots, baş piskopos Antreas Çelebiyan, baş ruhani Hagop Andonyan, mebus Dr. Artin Helvacıyan, Yüzbaşı Dr. Ohannes Terziyan, Dr. Yüzbaşı Bakkalyan, Dr. Avedit Balmakunyan, eczacılar Hagop Hekimyan ve Artin Ağgegyan, belediye meclis üyesi Cerciz Kazazyan, posta müdürü Harutyun Minasyan, Ziraat Bankası Müdürü Filippus Arpiaryan, Ziraat Bankası Şube Müdürü Melkon Sukiasyan, Osmanlı Bankası Sekreteri Hovsem Hakimyan, belediye meclis üyeleri Boğos Temoyan, Misak Şırıkçıyan, Harutyun Muradyan, Garabet Alyanak, Yusuf Papazyan ve Garabet Handanyan, hakim Rızkalla Çelebiyan, savcı Dikran Cerrahyan, müze müdürü Av. Garabet Natik, avukatlar Giragos Yenokviyan, Boğos Der Kaprielyan, Kevork Köroğluyan.

Yine büyük toprak sahipleri Tırpançıyan, Yekenyan, Harutyun, Handanyan, Meldelciyan, Karanfilyan, Şırıkçıyan, Muradyan, Cenazyan aileleri ile büyük tüccarlar Abdalyan kardeşler, Mıgırdiç Terekçıyan, Mardiros Attaryan, Harutyun Boyacıyan, Hagop Bakkalyan, Hagop Kazancıyan, Dikranyan kardeşler, Faracyan kardeşler, Topalyan kardeşler, Acemyan kardeşler, Bazıkıyan kardeşler, Katıbyan kardeşler, ve Kasparyan kardeşler

KELEKLERLE GÖTÜRÜLEN 4 KAFİLENİN TAMAMI

30 Mayıs 1915 günü Amed'deki Ermenilerin ileri gelenlerinin bulunduğu 635 kişi, "Musul'a sürgün edileceksiniz" denilerek Çerkes subaylar eşliğinde On Gözlü Köprü altında 25 keleşe bindirilir ve ikinci gün ikindi zamanı Batman'da Dicle Nehri kenarında bulunan Şikefta Köyü'nde indirilerek tamamı Raman aşireti Ömer ve Mustafa'nın adamları tarafından öldürülür. Cesetleri nehre atılır. Üzerlerinden alınan para ve değerli eşyaların bir kısmı Vali Dr. Reşit'e gönderilir. Keleklerle üç kafele daha Dicle Nehri'ne yola çıkarılır ve onlar da aynı şekilde katledilir.

KASAPLAR TABURU

Katliam, Amed vilayetine bağlı tüm sancak ve kazalarda başlar. Hapishanedeki suçlular çıkarılır, kanun kaçaklarına af çıkarılır. Yerel işbirlikçilerle birlikte 11 taburdan oluşan bir milis alayı oluşturulur. Başlarında Cemilpaşazâde Mustafa Bey ile Binbaşı Yasinzâde Şevki (Ekinci) vardır.

11 milis taburunun başında şunlar vardır: Pirinççizade Sıdkı, Delalzade Emin, Şeyhzade Kadri, Zazazade Muhammed, Musullu Yahya, Mele Refo (Kelekçi), Muhtarzade Oturakçı Salih, Direkçizade Tahir, Ali Halifezade Salih ve Hacı Bekir. 11'inci Tabur ise "Kasaplar Taburu" diye anılır. Başında ise kasap Xıço ile kasap Şêxo vardır. Diğer taburlar 500'er kişiden oluşurken Kasaplar Taburu ise 150 kişidir. Bölgedeki en vahşi cinayet, tecavüz, yağma ve gasplar bu tabur tarafından gerçekleştirilir.

İKİ KİLİSE ALMAN KARARGÂHI OLDU

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Osmanlı ile ittifak olan Alman askerleri de Amed'e gelir. 1915 yılında katliam başladıktan sonra Ermeni kiliseleri boşaltılıp yağmalanır

ve Alman askerleri bu kiliselere yerleşir. Lalebey Mahallesi'nde bulunan Surp Sarkis Kilisesi, Alman Otomobil Taburu'nun karargahı olurken ana karargah ise Hançepek'teki Surp Giragos Kilisesi olarak kullanılır.

ÇÜNGÜŞ'TE SADECE 8 ÇOCUK KURTULDU

Çüngüş ilçesinde yapılan katliam ise Türkmen asıllı Güllü Ağa (Güldoğan) ve sonradan buraya yerleştirilen Çeçen cellatlar tarafından hayata geçirilir. Öldürülenlerin çoğu Yeniköy yakınlarında bulunan düdene atılır. Düdenin altından geçen ve Çermik'in içme suyunu sağlayan çay koker ve yıllarca buradan su içilmez. Çayda zaman zaman kadın saçları ve giysiler su yüzüne çıkar. Çüngüş'te 30 bin kadar Ermeni öldürülür. Sadece 8 kız çocuğu kurtulur bu katliamdan.

Katliamda yer alan çete reisleri

Feridzade Emin, Musullu Yahya Müştak, Fatihpaşaoğlu Hacı Bekir, Kasap Niko, Allahutonoğlu Salih, Kasap Şeko, Mardinkapılı Tahir (Direkçi) , Abdülkadirzade Kemal, Osman Kanon Zabit, Cemilpaşazade Ömer, Çerkes Yaver Şakir, Mufitzade Şeref (Uluğ), Musullu Muhammed, Dellalzade Emin, Zazazade Muhammet, Zazazade Hacı Süleyman, Cercisağazade Abdülkerim (Aksu), Piriñcizade Sıtkı (Tarancı), Halifezade Salih, Ganizade Servet (Akkaynak), Şeyhzade Kadri (Demiray), Piranizade Kemal (Önen), Yazıcızade Kemal, Hacı Bekir, Nurikatibizade Şevket (Asena), Arnavut Cercisağazade Kör Yusuf (Göksu-eski İçişleri Bakanlarından Abdülkadir Aksu'nun kayınpederi), Attar Hakkı (Tekiner).

'SAHIPSIZ' MALLARA EL KOYDULAR

Amed'de Tirpanciyan Mıgırdıç'ın evi, İttihat ve Terakki mensubu Veli Necdet'e (Sünkitay) verilir. Aynı şekilde ipek Fabrikası ise Müftüzade Hüseyin (Uluğ) ve Direkçizade Tahir

(Direkçi) tarafından gasp edilir Diyarbekir’de Tirpanciyan’ın ipek fabrikası Müftüzâde Hüseyin (Uluğ) ve Direkçizâde Tahir (Direkçi) tarafından gasp edilmişti. Onların yönetimi altında ipek dokuma işyerleri kademeli olarak sanayileştirildi. Kentte bulunan Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi de yine katledilen bir Ermeni ailesine ait.

157 BIN ERMENİ KATLEDİLDİ

Amed’de 1915 yılının Nisan ayının sonlarından başlayıp Eylül ayının sonlarına doğru biten katliamda hem Amed Vilayeti içindeki hem de sürgün amacıyla dışarıdan getirilenler olmak üzere yabancı kaynaklar 157 bin kişinin öldürüldüğünü bildiriyor. Katliamın başrolünde yer alan Vali Çerkes Dr. Reşid ise Eylül ayında Dahiliye Vekili Talat Paşa’ya gönderdiği şifreli telgrafta 120 bin Ermeninin “halledildiğini” yazar.

SOYKIRIMIN MERKEZ ÜSLERİ

Amed vilayetinde, Amed sancağı içerisindeki katliam tüm köylerde yapılır. Toplu yapılan ya da cenazelerin toplu olarak gömüldüğü yerlerden bazıları ise şunlar:

ÇÜNGÜŞ’TE YENİKÖY YAKINLARINDA BULUNAN DÜDENLER

Kulp’ta Serdê köyünün kuzeyinde yer alan Kuna Romî (Rum Sarnıcı) ya da Eynkebîr olarak bilinen mağaralar l Geliyê Godernê ile Şikefta Terman (Leşler mağarası) denilen bölge l Eğil ilçesindeki Baxşiyân köyü yakınlarında yer alan mağaralar l Amed merkezde Kabê köyü, Karabaş köyü l Silvan’da Newala Kuşti (Ölümler Vadisi) ile Newala Qetla (Katliam Deresi) l Çermik’te Akrag köyü yakınlarındaki Lana Gawıran adı verilen düden l Amed-Çınar yolu üzerinde bulunan Zerzevan kalesi l Dicle’de Verli Talay bölgesi.

Kaynak: [Yeni Özgür Politika](#)